

Főbb szakmai tapasztalatok és javaslatok a gyermekvédelmi jelzőrendszer működése és a kapcsolati erőszakra vonatkozó jogintézmények érvényesülése kapcsán

Készült a Családjogi Szakértői Munkacsoport számára

NANE Egyesület, PATENT Egyesület, Magyar Női Érdekvédelem Szövetség

2020. március 6.

Általános szempontok, a szakszerű és hatékony fellépéshez szükséges szemléletmód

Mind a nők elleni, mind a családon belüli/párkapcsolati erőszakkal szembeni fellépés terén átfogó, holisztikus szemléletmód szükséges, melyben egyaránt, kellő súllyal szerepet kap a

- (a) megelőzés,
- (b) az áldozatok védelme,
- (c) az elkövetők büntetőjogi felelősségrevonása, és
- (d) integrált közpolitikai intézkedések (pl. nemzeti stratégiák, cselekvési programok) kidolgozása, elfogadása és következetes végrehajtása.

Üdvözljük, hogy a Családjogi Szakértői Munkacsoport tájékoztatása szerint egy, a témára vonatkozó intézkedéscsomag kidolgozása van tervben. A fenti elvet is figyelembe véve javasoljuk, hogy az összes szükséges intézkedést foglalják egy egységes kormányzati dokumentumba (nemzeti stratégia, intézkedési terv), a felelősök, határidők meghatározásával, s a szükséges pénzügyi erőforrások biztosításával. Szintén javasoljuk, hogy az intézkedések végrehajtásának koordinálására országos, központi szinten hozzanak létre egy testületet.

Fontos kiindulási alap, s a kormányzati dokumentumokban is elismert tény, hogy a családon belüli erőszak aránytalanul nagy mértékben érinti a nőket és a gyerekeket. Szintén köztudomású összefüggés, s az elmúlt években magyar hivatalos dokumentumokban is megjelent, hogy a gyermekek “szemtanúként” is a családon belüli erőszak áldozatává válnak, közvetlenül elszenvedett erőszak hiányában is áldozatnak tekintendők. Ezen felül az elkövetők gyakran használják a gyermekeket, a gyermekek bántalmazását az anyát célzó abúzus eszközeként,

ahogyan ez a közelmúltban nagy nyilvánosságot kapott, súlyos esetekben is történt. A párkapcsolati és gyerekek elleni erőszak tehát egymással szorosan összefüggő jelenségek, a fellépés terén is figyelembe kell venni és következetesen érvényre kell juttatni ezt az összefüggést. Kiemelten fontos általános szempont itt, hogy azokban a családokban, ahol a családon belüli erőszak jelenlétét észlelik, a szakembereknek be kell azonosítaniuk a bántalmazás szereplőit, vagyis azt, hogy ki(k) a bántalmazó(k), s ki(k) a bántalmazott(ak). A gyermekek veszélyeztetettsége esetén például jogsértő és veszélyes is, ha ez a beazonosítás elmarad, s “bántalmazó családként”, “bántalmazó környezetként”, “*diszfunkcionális családként*” kezelik a helyzeteket, egyetemleges felelősséget tulajdonítva a szülőknek, a gyermeket pedig kiemelik a családból; vagy ha a családi helyzet változása következtében (pl. válás esetén) a megváltozott családi környezet okán feltételezik a bántalmazás megszűnését. Ehhez képest kellő szakértelemmel beazonosítható a “vétő” (vagyis veszélyeztető, bántalmazó) és a “nem vétő” (védelmező) szülő (aki az esetek döntő többségében maga is bántalmazott). A jogszerű és szakszerű lépés az ilyen esetekben nem a gyerek kiemelése, hanem a biztonságos szülő és a gyerek védelmének és megerősítésének garantálása, illetve ennek a szülőnek az aktív támogatása abban, hogy védelmet nyújthasson a gyermekének, nem pedig ennek akadályozása, vagy egyenesen büntetése (mint ahogy a jelenlegi gyakorlat teszi).

Kifejezetten tilalmazni szükséges - jogszabályi szinten, illetve normatív, szakmai szabályozások szintjén is - azon módszereket, gyakorlatokat, technikákat, melyek gátolják a zéró tolerancia, az áldozatok biztonsága és védelme elvének érvényre juttatását, sőt, azokkal ellentétes hatást érnek el: az áldozatok jogait sértik, biztonságát veszélyeztetik, illetve traumatizálják az áldozatokat. Annak, hogy ez a tilalom érvényre jusson, s a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak esetén valóban ne alkalmazzák a jogsértő, veszélyes, káros, traumatizáló módszereket és gyakorlatokat, alapvető feltétele, hogy a szakemberek be tudják azonosítani ezeket az erőszak-eseteket, s erre fordítsanak is figyelmet, legyen szakmai kötelezettségük, felhatalmazásuk és akaratauk erre az ügyek során.

- Mind a nemzetközi normák és jó gyakorlatok, mind a szervezeteink tapasztalatai alapján a *mediáció* alkalmazása a nők elleni erőszak és a családon belüli/kapcsolati erőszak esetén *ellenjavallt*. A mediáció egyrészt szembemegy a zéró tolerancia elvével, figyelmen kívül hagyva az erőszak, bántalmazás esetén az egyenlőtlen hatalmi- és erőviszonyokat; a feleket egy asztalhoz ültetve az áldozatot kiteszi annak, hogy az elkövetővel további kontaktusban legyen, a közös felelősségvállalást bátorítja a történektért, és kedvez a manipulációs technikákat jellemzően hatékonyan használó elkövetőknek. A közvetítés (párterápia, családterápia, családi csoportkonferencia) alkalmazása az áldozatokra nézve tehát veszélyes, káros és újratraumatizáló hatású. (A szervezeteinkkel kapcsolatban lévő bántalmazottak egyértelműen teherként, büntetesként élik meg ezt; ahogy egyik ügyfelünk fogalmazott: “mediációra ítélték.”)

- A “PAS” (“Parental Alienation Syndrome”, “Szülői Elidegenítés Szindróma”) egy, a tudományos kutatások szerint alá nem támasztható álszindróma, amelyre tipikusan bántalmazók hivatkoznak előszeretettel. Az anyjukat bántalmazó apától ódzkodó gyerekek nem valamely tünetegyüttes, hanem jogos és érthető félelem következtében nem szeretnék az apjukkal kapcsolatban lenni. Félelmüket a gyakorlat is igazolja: a gyerekeket megölő, ismerten bántalmazó szülők nem “szeretetrohamukban” ölnék, vagy mert a gyermeküket az anyjuk “elidegenítette”, hanem mert annak ellenére kapcsolattartási jogot kaptak, hogy nyilvánvalóan veszélyes bántalmazók. Az a szakmai megközelítés, amely ezt nem hajlandó figyelembe venni, nem tekinthető a gyermek érdekét bármilyen módon előtérbe helyezőnek; épp ellenkezőleg: feláldozhatónak tartja a gyerekeket a bántalmazó akaratának és érdekének mindenek és mindenki felett álló kiszolgálása céljából.
- A kényszerláthatás intézményének sürgős és teljes megszüntetésére van szükség. Gyakori, hogy jogalkalmazók evidenciaként kezelik, hogy a gyermeknek mindkét szülőre szüksége van, ezt kapcsolattartáshoz fűződő jogként definiálják. E jog azonban csak akkor értelmezhető, ha a gyermek biztonságát egyik szülő sem fenyegeti. Valójában a kényszerláthatás azon az elven alapul, hogy a kapcsolattartásra jogosult szülő joga minden körülmények között és minden további mérlegelés és vizsgálat nélkül felette áll a gyerek érdekének, a gyermek élethez, testi, lelki egészséghez és biztonságához való jogának; felette áll a korábban a kapcsolattartásra jogosult által bántalmazott áldozatok mindegyikének a biztonságához és méltóságához való jogának; felette áll a gyermek ahhoz való jogának, hogy ne legyen kitéve újratraumatizálásnak. Azon az alapelven, hogy a gyermek akaratát figyelmen kívül lehet és kell hagyni; hogy ha kifejezi az akaratát, azt felül lehet írni, ha pedig nem fejezi ki, akkor meg sem kell kérdezni, ha az ellenkezik egy felnőtt (jellemzően férfi) akaratával. A kényszerkapcsolattartás azon az alapelven működik, hogy ha a bántalmazó és a gyermek érdeke és akarata között ütközés van, akkor semmi más nem veendő figyelembe, mint a bántalmazó volt partner vagy szülő akarata. Az az elvárás, mely szerint ilyen esetben a védelmező szülőnek fel kell adnia a gyermek védelmére irányuló tevékenységét, és minden erejével a kapcsolattartás létrejöttére kell törekednie, még akkor is, ha tudja, hogy az gyermeke alapvető érdekeivel ellentétes, sérti a gyermekjogokat, az emberiességi alapelveket, az áldozatvédelmi jogszabályi és szakmai előírásokat; szembe megy továbbá a kormány gyermekközpontú igazságszolgáltatásra irányuló kommunikációjával is. A kényszerláthatás intézménye kimeríti a kínzás és embertelen bánásmód fogalmát.
- Az a gyakorlat, amely a kényszerláthatás esetén sem vizsgálja a tényeket (a vétő és a nem vétő, védelmező szülő valós cselekményeit, a gyermek iránt tanúsított valós magatartásaikat, a valós körülményeket), hanem a kapcsolattartás formális megfiúsulását bünteti, ellentétes minden alapelvvel, amely a gyermekek egészséges és

biztonságos fejlődését hangoztatja. Ezen felül diszkriminatív gyakorlatot eredményez annyiban, hogy a kényszerláthatást túlnyomó többségben bántalmazó férfiak követelik, és érik el, míg a szankcionáltak túlnyomórészt gyerekek és anyák. Hasonló kényszerkapcsolattartást a szülői felügyeleti jogot kapott bántalmazó férfiakkal (apákkal) szemben korábbi áldozataik jellemzően nem tudnak elérni, ami újabb bizonyíték arra, hogy ennek fenntartásával a jogszabályok és az intézményi működés a bántalmazást támogatja. A szabályozás és az intézményrendszeri működés akkor tesz eleget a kitűzött állítólagos gyermekvédelmi célnak, ha a fentieket figyelembe véve egy önálló protokoll keretében fekteti le ennek normatív kereteit (mely eljárásrend megalkotását a szakminisztérium 2014. óta ígéri a jelen dokumentumot jegyző nőszervezeteknek). A kényszerláthatásra vonatkozó protokoll elengedhetetlen eleme, hogy azonosítsa a bántalmazó és a védelmező szülőt, feltárja a gyermek ellenállása mögötti valódi okot, a bántalmazás tényleges feltárásának elmulasztását az eljárás során az eljárás minden szintjén (gyermekvédelmi intézményrendszer, hatósági és bírósági eljárások) szankcionálja szakmai, polgári és/vagy büntetőjogi felelősségre vonási rendszer kiépítésével és a védelmező szülőt támogatja gyermeke(i) megvédésében.

A jelenlegi intézményrendszeri gyakorlatban ezek egyike sem valósul meg, miközben a jogszabályok a kényszerláthatás egyre súlyosabb és súlyosabb formáinak adnak teret.

Ez a gyermekek intézményi cserbenhagyásának kereteit betonozza be a bántalmazók érdekeinek kiszolgálása mint vezérlő alapelv mentén.

- A szakszerű és hatékony fellépés nyomon követése, így a releváns jogintézmények hatályosulásának vizsgálata szempontjából is kiemelten fontos, hogy megfelelő statisztikai adatgyűjtési rendszer működjön a témára vonatkozóan, mely a szükséges bontásban és részletességgel tartalmazza a releváns adatokat, információkat (úgyis mint erőszak-előzmények, gyermekelhelyezési eljárások kimenetele és fejleményei, nemekre bontott adatok). Ugyanilyen fontos, hogy a jogszabályok, illetve egyéb intézkedések monitorozására, felülvizsgálatára és végrehajtásának értékelésére is vezessenek be egy rendszert.
- Elengedhetetlennek tartjuk, hogy a témával kapcsolatos jogszabályi és közpolitikai intézkedések tervezésébe, valamint végrehajtásába érdemben vonják be a szakértelemmel és több évtizedes áldozatsegítő tapasztalattal rendelkező nőjogi szervezeteket, tekintettel arra, hogy a szakszerű fellépéshez a bántalmazás természetrajzának ismeretére, az áldozatok tapasztalatainak, valóságának ismeretére, s a jól működő módszerek, illetve káros gyakorlatok ismeretére egyaránt szükség van. Mindezek speciális szaktudást igényelnek.

A hatékony és szakszerű fellépés érdekében szükséges alapvető általános javaslatok az összes érintett hatóság, intézmény, szakma vonatkozásában

- A szakszerű fellépéshez elengedhetetlen a megfelelő létszámú szakember, *a szükséges humán és anyagi erőforrás biztosítása.*
- Kiemelten fontos, hogy a témában megfelelő mélységű és szemléletű, a nemzetközi jó gyakorlatot is beépítő speciális *alap- és továbbképzésben* részesüljön az összes érintett szakember.
A megfelelő speciális kötelező képzéseknek azért is van különös jelentősége, mivel a tapasztalataink alapján a különböző hatóságok, intézmények, szakmák képviselői körében nagyon gyakori a nők elleni erőszak, illetve családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak jelenségére, természetrajzára vonatkozó szakismeret, szakértelem hiánya, illetve a probléma bagatellizálása, vagy az áldozathibáztató attitűd. (Lásd az alábbiakban kifejtetteket.)
Amennyiben nincs átfogó információ a témában, a helyzetfelméréshez releváns feladat lehet az összes érintett szakma vonatkozásában a jelenlegi alap- és továbbképzési rendszer áttekintése (ideértve a képzési tematikák, képzés időtartama, képzést lebonyolítók áttekintését, valamint a képzések értékelésének tapasztalatait, ideértve a képzés hatékonyságát, a szakemberek szükségleteit).
- A nemzetközi pozitív tapasztalatok alapján a szakszerű fellépést segíti és indokolt, ha a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak körébe tartozó ügyek esetén azon szakmánál, ahol ez lehetséges, bevezetik a szakosodást, *specializáció (szignalizáció) intézményét*, vagyis hogy kijelölt, s speciális képzésben részesülő szakemberek, egységek foglalkozzanak az adott ügytípussal.
- Alapvető fontosságúnak tartjuk, hogy az összes érintett szakma részére álljanak rendelkezésre megfelelő szemléletű és kellő részletességű *szakmai módszertani útmutatók, protokollok, szabályzók*, melyek az adott szakmára vonatkozó alapvető szabályokat, és az intézményközi, szakmaközi együttműködés biztosításához szükséges teendőket, lépéseket egyaránt tartalmazzák (beleértve (áldozat)irányítási, (vissza)jelzési rend kialakítását, szabályozását). Mivel bizonyos szakmák számára jelenleg is rendelkezésre állnak protokollok a témában, ezek esetén javasoljuk a tartalom felülvizsgálatát, illetve a hatályosulás, gyakorlati alkalmazás áttekintését, értékelését, s ezen alapulva a szükséges módosítások bevezetését.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer működését érintő főbb szakmai tapasztalataink, javaslataink

Általánosságban elmondható, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszer jelenlegi formájában diszfunkcionális. A jelzőrendszeri tagok jelentős része nem is tudja, hogy része a rendszernek, sem azt, hogy ez mit jelent, milyen kötelezettségekkel jár. Abban az esetben is, ha valaki hallott a jelzőrendszeréről, nem tudja, hogy hova, hogyan, mikor kell jelzést tennie. Amennyiben a múltban történtek is jelzések, a családsegítő szolgálat, a gyámhatóság nem tudott hatékonyan és eredményesen beavatkozni a családon belüli erőszakkal érintett esetekben: vagy közvetítői eljárásra kötelezték a bántalmazót a bántalmazottal, vagy védelembe vételi eljárás keretében magatartási szabályokat írtak elő, mely jobbra szintén az áldozatok, a védelemre szoruló helyzetét nehezítette meg. Noha a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható megelőző távoltartást a közvetlenül sérelmet elszenvedett félén kívül a jelzőrendszer jónéhány tagja javaslata lenne kérni, ilyenre az elmúlt tíz évben egyáltalán nem került sor.

Problémát jelent a gyermekvédelmi rendszer lassú reakcióideje, illetve az is, hogy veszélyhelyzet alatt csak a fizikai, életet, testi épséget fenyegető súlyos veszélyt értik, míg a lelki károsodás, pszichés sérülések nem esnek elég komolyan a latba. Emiatt egyre gyakrabban fordul elő, hogy kicsi, sokszor még anyatejjel táplált kisbabákat az apa az anyjuktól elzárva tart, s hosszú hónapok, akár évek telnek el ebben a kétségtelenül a gyerek érdekeivel ellentétes helyzetben. Noha az ideiglenes hatályú elhelyezés megoldást jelentene a gyámügy kezében, mégsem alkalmazzák ezekben az esetekben. Sőt, még a védelembe vételt sem javasolja a gyermekjóléti szolgálat, ha a gyerekeknek van ágya, kap enni és az apa kellőképp együttműködő a családsegítő szolgálattal.

Érdemes lenne megfontolni egy, a családon belüli erőszakos esetek kezelésére specializálódott egység létrehozását, mely az ilyen esetekben fogadná a jelzéseket és intézkedéseket tenne. Ebben a csoportban részt venne a családsegítő szolgálat/központ delegáltja, rendőrség, bíróság, civil szakmai szervezet képviselője.

Elengedhetetlennek tartjuk biztonsági intézkedések bevezetését. Például, hogy jogi lehetőség és logisztikailag is megoldható legyen a bántalmazó és a bántalmazott külön-külön történő meghallgatása, a meghallgatás helyszínére történő biztonságos odaérkezésének és eltávozásának garantálása.

Javasoljuk „a gyermek ideje” fogalom bevezetését. Ez egy változó kategória, amely az eljárás lebonyolításának sürgősségét határozza meg, attól függően, hogy milyen súlyú kérdéstről és milyen korú gyermek(ek)ről van szó. Ennek értelmében a gyermekvédelem minden aktora

(bíróság-rendőrség-gyermekjólét-gyámügy-oktatásügy-egészségügy) a legkisebb érintett gyermek(ek) életkorát figyelembe véve köteles alkalmazni a fogalmat. (Például az alábbiak szerint: újszülötteknél pár nap, egy-két hét; csecsemőknél pár hét, egy-másfél hónap; kisgyerekeknél pár hónap; iskolásoknál fél év – ugyanakkor ebben az esetben is tekintettel kell lenni például a tanulmányok folytatásának igényére stb.)

Főbb szakmai tapasztalataink, javaslataink a kapcsolati erőszak és a gyermekkori bántalmazás elleni jogintézmények érvényesülése terén

Álláspontunk szerint mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás, a jogintézmények érvényesülése kapcsán van teendő annak érdekében, hogy a zéró tolerancia, az áldozatok biztonságának, védelmének, illetve az elkövető büntetőjogi felelősségre vonásának elve érvényre jusson. A nemzetközi normák alapján az államnak pozitív kötelezettsége van a témában.

Ismételten megjegyezzük, hogy az átfogó, holisztikus szemlélet érvényre juttatása érdekében szükségesnek tartjuk egy kapcsolódó nemzeti stratégia, cselekvési program elfogadását, illetve nemzeti szintű koordinációs testület kijelölését.

A jogintézmények érvényesülése tárgyában pedig kulcsfontosságú, hogy az egyes ügyekben eljáró szakemberek megfelelő szemléletű és mélységű, részletességű alap- és továbbképzésben részesüljenek, illetve megfelelő szemléletű és részletességű szakmai útmutatók, protokollok szabályozzák a munkájukat. Ennek kidolgozásába nem mellőzhető a területen évtizedes tapasztalatot felhalmozó civil nőjogi szervezetek bevonása.

1) Főbb tapasztalataink, javaslataink a jogalkotás kapcsán

A jogalkotást tekintve az alábbiakban a nemzetközi normákon, kötelezettségeken, valamint a szakmai tapasztalatainkon alapuló főbb megállapításokat, javaslatokat osztjuk meg. Ezen javaslatok nem tekinthetők a nemzetközi normáknak való teljes megfelelést biztosító listának, jelen körben a gyakorlati tapasztalatok alapján fennálló legfontosabb problémákra reflektálunk.

2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről

A Btk. nőjogi szempontú elemzése és annak a nők elleni erőszak áldozatai igényeihez igazítása meghaladja e dokumentum kereteit, így korábbi javaslatainkat külön mellékletként eljuttatjuk a Munkacsoport számára. Legfontosabb javaslataink:

Magánindítvány

A magánindítvány kívánalma a gyakorlatban visszatartja a nőket a jogérvényesítéstől, egyrészt a bántalmazótól jövő megfélemlítés, zsarolás, fenyegetés miatt, másrészt az annak előterjesztésére nyitva alá korlátozott határidő okán. Ezért javasoljuk a családon belüli erőszak esetkörébe tartozó bűncselekményeknél a magánindítvány eltörlését.

Btk. 210. § Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása

Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni. A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. Véleményünk szerint a kapcsolattartási jog biztosítására más jogágak – polgári és közigazgatási jog, végrehajtási jog – elegendő eszközöket tartalmaznak, így a büntetőjogi rendelkezés aránytalanul sújtja a gyermeke testi, lelki biztonságát védelmező szülőt. Mindezek alapján javasoljuk e tényállás törlését Büntető Törvénykönyvből.

Abban az esetben, ha a jogalkotó valamely okból e javaslatunkat nem fogadná meg, szükségesnek találjuk egyértelművé tenni, hogy nem büntethető az elkövető, ha a kapcsolattartás akadályozására a kapcsolattartásra jogosult személy által kifejtett családon belüli erőszak miatt kerül sor

Btk. 212/A Kapcsolati erőszak

A tényállás nem biztosít büntetőjogi védelmet a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak összes potenciális áldozata számára. A közös háztartásban vagy egy lakásban együttélés feltételül szabása indokolatlanul - és a nemzetközi normákkal is szembenállva - szűkíti a védendő személyek körét. Hasonlóan - szintén a nemzetközi normákkal ellentétesen -, a tényállás kizárja az intim partnereket vagy volt intim partnereket a büntetőjogi védelemből.

Javasoljuk a tényállás kiegészítését a szexuális önrendelkezési jogot sértő, a szexuális erőszak fogalmi körébe tartozó cselekményekkel.

Bár a magánindítvány kívánalmát a jogalkotó általában a sértett kíméletének céljával, szándékával indokolta, a tapasztalataink szerint ez a jogintézmény a családon belüli, párkapcsolati, nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények esetén a gyakorlatban az áldozatok joghoz jutását akadályozza, elrettenti, eltereli őket az eljárásoktól. Erre tekintettel a kapcsolati erőszak tényállás (1) bekezdése esetén is a magánindítvány kívánalmának eltörlését javasoljuk.

Nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények

A fentebb kifejtettek alapján az e fejezetbe tartozó bűncselekmények esetén javasoljuk a magánindítvány kívánalmának eltörlését azokban az esetekben, ahol ez fennáll.

A szexuális erőszak fogalmi körébe tartozó bűncselekmények esetén javasoljuk, hogy biztosítsák a beleegyezés hiányán alapuló cselekmények büntetendőségét. Különösen fontosnak tartjuk a problémára vonatkozó megfelelő szabályozást és (a büntető anyagi jogon is túlmutató) intézkedéseket egy olyan országban, ahol a lakosság közel fele (47%-a) bizonyos esetekben

igazoltnak tartja a beleegyezés nélküli szexuális aktust, az EU második legrosszabb eredményét hozva e téren.¹

A fejezetcímben javasoljuk “a nemi erkölcs” mint védett jogtárgy hivatkozásának törlését.

A “szemérem sértés” büntető tényállása esetén javasoljuk a célzat, “a nemi vágyának kielégítése vagy felkeltése céljából” fordulat törlését.

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról

A törvény jelenleg nem biztosít védelmet a párkapcsolati erőszak körébe tartozó összes potenciális bántalmazott részére. Ennek megfelelően a törvény 1. §. (5) bekezdését javasoljuk kiegészíteni annak érdekében, hogy a felsorolásban nem szereplő együttjárók, intim partnerek, volt intim partnerek, illetve az udvarlók vagy elutasított udvarlók által bántalmazott személyek is védelmet kapjanak.

Itt jegyezzük meg, hogy az elmúlt években is több olyan emberölés történt Magyarországon, amit volt intim partnerek, elutasított udvarlók követtek el. Amennyiben nem indult büntetőeljárás, az áldozatok ebben az esetben még ideiglenes megelőző távoltartást sem kérhettek.

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

Szembesítés

A szervezeteink tapasztalatai szerint a családon belüli/(pár)kapcsolati, szexuális erőszak körébe tartozó bűncselekmények esetében a szembesítés az eljárás lefolytatása tekintetében hasznot nem hoz, az egyetlen “eredménye” az áldozatok traumatizálása, a rájuk való nyomás gyakorlása. Javasoljuk, hogy a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak körébe tartozó bűncselekmények esetén a szembesítést zárják ki.

Hasonló módon javasoljuk a szembesítés kizárását - a bírói mérlegelésen alapuló, illetve a sértett hozzájárulásához kötött lehetőséggel szemben - a 82. § a) és c) pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértettek (tizennyolc éven aluli sértett; a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettje) esetén.

Közvetítői eljárás

¹ Lásd: Special Eurobarometer 449 - Report - Gender based violence. 2016. Június. European Commission, 2016. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/75837>

Ahogy fentebb kifejtettük, mind a nemzetközi normák és jó gyakorlatok, mind a szervezeteink tapasztalatai alapján a mediáció alkalmazása a nők elleni erőszak és a családon belüli/kapcsolati erőszak esetén ellenjavallt. A mediáció egyrészt szembemegy a zero tolerancia elvével, az áldozatokra nézve veszélyes, káros és traumatizáló hatású.

Javasoljuk a közvetítői eljárás lehetőségének kizárását a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak körébe tartozó bűncselekmények esetén

A 788. § (4) bekezdés alkalmazása esetén javasoljuk a családon belüli erőszakkal összefüggő esetek kivételét (A jelenlegi szabályozás szerint: 788. § (4) A pótmagánvádas eljárásban közvetítői eljárásnak akkor van helye, ha az ügyészség a vád képviselőjét átvette.)

Különleges bánásmód

Javasoljuk, hogy a családon belüli/(pár)kapcsolati erőszak körébe tartozó bűncselekmények sértettjei a 82. § szerint külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősüljenek.

A különleges bánásmódot igénylő sértettek esetében javasoljuk továbbá a különleges bánásmód státuszra vonatkozó egyéb jogi normák és szabályzók áttekintését, felülvizsgálatát (lásd alább).

Pótmagánvadás

A pótmagánvadásra vonatkozó rendelkezéseket, a Be. 802. §-át javasoljuk úgy módosítani, hogy a pótmagánvádló is indítványozhassa a szülői felügyelet megszüntetését, mert így az a helyzet áll elő, hogy miután pótmagánvadásban bebizonyosodott valakinek a bűnössége, el kell indítani egy önálló polgári pert is, hogy a szülői felügyeleti jog megszüntetésre kerüljön.

2) Főbb tapasztalaink, javaslatunk a jogintézmények érvényesülése kapcsán

A szervezeteink több évtizede kísérik figyelemmel az áldozatok jogainak érvényesülését, s azt, hogy hogyan, mennyire szakszerű és hatékony módon kezeli az intézményrendszer a családon belüli, párkapcsolati, gyerekek elleni erőszak problémáját. Az ezzel kapcsolatos alapvető tapasztalataink sajnos hosszú idő óta fennálló rendszerhibát jeleznek, a főbb problémák folyamatos jelenlétével. Ez érdemben nem változott pozitív irányba - annak ellenére sem, hogy történtek ígéretes, üdvözlendő lépések. Sajnálattal vannak olyan területek, témák is, ahol a helyzet romlását érzékeljük, érzékeljük.

Az alábbiakban a szervezeteinknek a témában készült kutatásai, elemzései főbb eredményeit és javaslatait idézzük. Ezek a fentiekben is kifejtettek szerint összecsengnek társszervezeteinknek a segélyvonalon, az ügyféllátás során szerzett, illetve szakmai elemzések során megállapított tapasztalataival.

Az Áldozatvédelmi Irányelv gyakorlati megvalósulása párkapcsolati erőszak áldozatainak tapasztalatai alapján VICATIS kutatási beszámoló: Magyarország - PATENT Egyesület, 2019²

A nemzetközi projekt keretében készült kutatás középpontjában párkapcsolati erőszakban érintett nők büntető/szabálysértési eljárásban szerzett tapasztalatai álltak; huszonegy strukturált interjú készült olyan érintettekkel, akik ügyeiben 2015 után is indultak eljárások. Az alábbi idézet a kutatásban feltárt főbb problémákat és a javaslatokat tartalmazza. (A 'NEE' rövidítés a nők elleni erőszak fogalmára utal, a 'CSBE' a családon belüli erőszak rövidítése.)

“5.a. Visszatérő problémák összefoglalása

A legszembetűnőbb eljárási problémák, amelyek a kutatásból kirajzolódtak, a következők voltak:

- Kevés a feljelentés, az áldozatok korábban szerzett rossz rendőrségi tapasztalatainak köszönhetően. (Ide tartozik az elutasítás és az áldozatok lebeszélése a feljelentésről és büntetőeljárás kezdeményezéséről, illetve a büntetőeljárások kezdeményezésének megakasztása.)*
- Az áldozatok alig kapnak tájékoztatást a távoltartás intézményéről és a távoltartás különböző formáinak lehetőségéről, és a hatóságok csak ritkán rendelik azt el. Ezzel hátráltatják az áldozat biztonságának megteremtését, a bizonytalanság érzését keltik az áldozatban, és visszatartják az áldozatot további eljárások kezdeményezésétől, valamint a megkezdett vagy megkezdeni szánt eljárások végigvitelétől.*
- Az eljáró szervek továbbra is alkalmazzák a szembesítés gyakorlatát a NEE/CSBE ügyekben annak ellenére, hogy ez a módszer köztudottan eredménytelen az ilyen ügyek esetében, és az áldozatokat újra-traumatizálhatja.*

A gyerekekkel (is) kapcsolatos ügyek esetén kiemelkedő problémák továbbá:

- A szülő nem kap megfelelő tájékoztatást arról, hogy mi történt és mi fog történni a gyerekével a kihallgatás alatt.*
- A gyerekek gyakran nem részesülnek azokban a különleges bánásmódokban, amelyeket a rájuk vonatkozó „különleges bánásmódot igénylő személy” státusz megkívánna.*
- Az illetékes intézmények, hatóságok, különösen a gyerekvédelmi és gyámügyi intézményrendszerben, nem a gyerekek jogai és érdekei szerint járnak el a NEE-vel és CSBE-vel érintett esetekben. Figyelmen kívül hagyják vagy az anya érdekeitől elkülönítve kezelik a*

² A jelentés a VICATIS nemzetközi projekt keretében készül. A kutatási beszámoló magyar nyelven az alábbi linken érhető el:

http://patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/VICATIS_kutatasi_beszamolo_2019.pdf. Az idézett rész a kutatási beszámoló 31-37. oldalán található.

gyerek érdekeit; nem veszik figyelembe, hogy az apjuk az anyjukat bántalmazta/bántalmazza (ami már önmagában is traumatizálja a gyereket akkor is, ha közvetlenül őt nem bántalmazza az elkövető (Bancroft, L. et al, 2013); és figyelmen kívül hagyják, hogyan bánnak a bántalmazó apák magukkal a gyerekekkel.

– Gyakran eseti gyám kirendelésével kizárják a gyermekét védő anyát a büntetőeljárásból, így nem csak az eljárási jogait nem tudja gyakorolni, de információhoz sem jut.

*Az áldozatok a következő problémákat emelték ki a különböző **intézmények, hatóságok attitűdbeli hiányosságait** illetően:*

– A CSBE magánügyként kezelése. Ez több formában nyilvánul meg, mint például az eljárások alatt az áldozatok felszólítása arra, hogy a problémáikat egymás között oldják meg.

– Áldozathibáztatás, az áldozat hitelességének, szavahihetőségének kétségbe vonása és az erőszak relativizálása. Ezek az attitűdök rámutatnak, hogy az intézményeknek, hatóságoknak nincs megfelelő tudásuk a NEE jelenségéről és maguk is gyakran részrehajlóak a tágabb társadalomban is jellemző himsoviniszta előítéleteik miatt, amelyeket gyakran a NEE legitimálására használnak. Sokszor előfordul a CSBE-vel érintett esetekben lefolytatott tárgyalások során, hogy a hivatali személyek, bírók, jelentős felelősséget helyeznek az áldozatra az ellenük elkövetett erőszakért.

A NEE szakirodalom egyértelműen megállapítja, hogy az áldozathibáztatásnak, az erőszak relativizálásának és a szembesítésnek újra-traumatizáló hatása van az áldozatra nézve (Wirth, J. 2011; Spronz, J. 2016, Sándor, B. 2016) és az ilyen a hozzáállás és gyakorlat gyakran vezet az intézményi áruulás traumájához (Platt, M. et al, 2009), a hatóságokba és az állami szervekbe vetett bizalom elvesztéséhez, és következésképpen az ilyen ügyek igazságszolgáltatási rendszerből való kihullásához.

Az Áldozatvédelmi Irányelv és számos más nemzetközi dokumentum alapján a NEE-ra adott hatékony válasz kétoldali megközelítést követel:

- (1) Az egyiknek középpontjában az elkövető áll (büntető- és egyéb bírósági joggyakorlat és eljárás),
- (2) a másik pedig az áldozatot és gyerekeit helyezi a középpontba (védelem, segítő szolgáltatások).

*Míg a büntetőjogi, elkövetőre fókuszáló oldal esetén (még ha a rendszerszintű működésben alapvető problémák vannak is) tapasztalhatunk némi intézkedést, amikor a CSBE áldozatok és gyerekeik védelmére és az áldozatok számára szolgáltatások biztosítására kerül(ne) sor, a magyar rendszer látszólag komoly problémákkal rendelkezik. A kutatásból a következő **hiányosságok rajzolódnak ki az áldozatsegítés és -védelem tekintetében:***

- Nincs garantált áldozatsegítés a bírósági eljárás folyamán.
- Az áldozatok nincsenek tisztában a lehetséges biztonsági intézkedésekkel (pedig az EU Áldozatvédelmi Irányelv megköveteli ezek hozzáférhetőségét). Ez amellet, hogy eltántorítja

őket az igazságszolgáltatástól és további jogi lépések megtételétől, megnehezíti az elkövetőjüktől való elmenekülést, az elkövető távoltartását és az erőszak megismétlődésének megakadályozását, és nem segíti elő az áldozatok biztonságát és védelmét.

– A hatóságok nem tájékoztatják az áldozatokat az állami áldozatsegítő szolgáltatásokról, ennek következtében az áldozatok ritkán kerülnek kapcsolatba a szolgáltatásokkal, ritkán kapnak hatékony, kézzelfogható támogatást, segítséget.

– Az áldozatok a legtöbb segítséget a civil szervezetektől kapják. Még ha elégedettek is a kapott segítséggel, problémaként jelenik meg, hogy a civil szervezetek nehezen elérhetőek és kevés kapacitással rendelkeznek.

Különösen a szociális és gyermekvédelmi ellátórendszer, továbbá a kapcsolattartás szabályozása tekintetében kiemelendők az alábbiak:

– Az ellátórendszerben dolgozó szakemberek többsége nem rendelkezik szakmai tudással a NEE-ről és az interjúalanyaink tapasztalatai alapján, gyakran inkább rontanak az áldozatok helyzetén, minthogy javítanának rajta. Az, hogy a szakemberek tisztában legyenek a NEE társadalmi kontextusával, legyen tudásuk a nemek közötti egyenlőtlenségekről és a NEE természetéről, elengedhetetlen lenne ahhoz, hogy szakszerűen tudják támogatni az áldozatokat és a gyerekeket.

– A szociális és gyermekvédelmi intézmények az ügyek során a családokat egy egységként kezelik, azokat a családokat, ahol a CSBE jelen van, „diszfunkcionális családoknak” nevezik. Ez a megközelítés nem tesz különbséget a bántalmazó és a nem bántalmazó/bántalmazott családtagok/szülők között, egyenlő felelősséget rak mindkét szülőre a CSBE esetében, ami egy erősen áldozathibáztató attitűdről tesz tanúbizonyságot a NEE ügyekben, és szintén nem vezet sem az áldozatok, sem a gyerekek hatékony védelméhez.

– A gyermekkel való kapcsolattartás rendezésében illetékes szervek (bíróóság, gyámhatóság) gyakran nem veszik figyelembe a CSBE-vel érintett esetekben az előzményeket, vagy döntésük szempontjából lényegtelennek nyilvánítják azokat, és rákényszerítik a gyerekeket (és így az anyákat) az elkövetővel való kapcsolattartásra. A „kényszerláthatás” (NANE-PATENT, 2014) körében nagyjából szabnak ki az anyával szemben, ha a kapcsolattartás nem valósul meg, függetlenül attól, hogy mi ennek az oka. Ez azt jelenti, hogy ezek az intézmények és maga a kapcsolattartás is kiszolgáltatja az áldozatokat az elkövetőnek: a zsarolás és további bántalmazás terepeivé és eszközeivé válnak a bántalmazó számára a válás után is. Mindeközben az Áldozatvédelmi Irányelv lényeges előírásokat tartalmaz a bűncselekmények áldozatainak megvédésére attól, hogy az elkövetővel kapcsolatba kelljen kerülniük (pl. 18. §, 19. §, 6(5). §). Magyarországon, még ha a büntető- vagy szabálysértési eljárások folyamán ennek megelőzésére sor is kerülne, az áldozatvédelem fenti elve láthatólag érvényét veszti abban a pillanatban, amikor szülői felügyelettel és kapcsolattartással kapcsolatos eljárások elindulnak.

5.b. Ajánlások

Magyarországon sürgős és jelentős állami, rendszerszintű lépésekre van szükség, hogy az intézmények megfelelően járjanak el a CSBE áldozatainak esetében, valódi támogatást és védelmet tudjanak nyújtani az áldozatoknak. A jogi szabályozás, az intézményi gyakorlat és az áldozatsegítő szolgáltatások fejlesztése terén egyaránt van teendő. Általánosságban egy áldozatközpontú megközelítés bevezetése elengedhetetlen a hatékony áldozatsegítés érdekében, a NEE áldozatai helyzetének figyelmen kívül hagyása vagy tovább rontása helyett. A fentiek alapján és az Áldozatvédelmi Irányelvben foglaltak érvényre juttatása és gyakorlati hasznosulása érdekében az alábbi főbb ajánlásokat fogalmazzuk meg:

- **Képzés.** A fentebb leírt szakmai hibák, mulasztások és hiányosságok kiküszöbölhetőek lennének, ha a szakemberek (pl. rendőrök, bírók, ügyészek, szociális munkások, gyermekvédelmi szakemberek) átfogó és megfelelő képzést kapnának a NEE-ről. A releváns szakmákra felkészítő oktatási intézmények tantervének (a jog, egészségügy, szociális munka, gyermekvédelem területén) is része kell, hogy legyen a megfelelő oktatás a NEE-ről mint társadalmi jelenségről. Javasoljuk, hogy a képzési tematika a témában tapasztalt, specializált civil szervezetek ismeretanyagát hasznosítva, velük konzultációban kerüljön kialakításra.

- **Szakma- és intézményközi tájékoztatási protokoll.** Az áldozatoknak alapvető joguk, hogy tájékoztatást kapjanak a jogaikról, és hogy az információt jól érthetően és könnyen értelmezhetően kapják meg. Ez elősegíti általános jogérvényesítésüket és a hatékony állami működést és igazságszolgáltatást is. Az áldozatok számára és az áldozati jogok tekintetében szintúgy fontos, hogy célzott segítséget kapjanak, és hogy kapcsolatba kerüljenek az áldozatsegítő szolgáltatásokkal. Fontos lenne ezért egy olyan szakmaközi/intézményközi protokoll kidolgozása, amely rögzíti a különböző szereplők áldozatsegítéssel kapcsolatos kötelességeit, feladatait, és az eljárásrendet, s ezen belül biztosítja az áldozatok megfelelő tájékoztatását és a megfelelő segítséghez, szolgáltatáshoz való (tovább)irányítását.

- **Szakma- és intézményközi együttműködési protokoll.** Szakmaközi protokoll és eljárásrend bevezetése elengedhetetlen lenne annak érdekében, hogy a különböző szervek hatékonyan működjenek együtt a CSBE eseteknél, különös tekintettel a büntetőjogi és polgári peres eljárásokat tárgyaló bíróságok és a gyermekvédelmi, gyámügyi intézmények közötti kommunikációra és együttműködésre, megelőzendő az áldozatok és gyerekek kiszolgáltatását az elkövetőnek. Alapvető fontosságú, hogy a gyerekek jogainak és biztonságának figyelembe vétele prioritás legyen: az apa bántalmazó viselkedését kellő súllyal figyelembe kell venni a szülői felügyelet és kapcsolattartás rendezése kérdésében folyó minden eljárás során, ahogy a kiskorú veszélyeztetése esetén akkor is, ha “csak” az anyát bántalmazzák, hiszen a gyerek jóllétére ez is erősen negatív, traumatizáló befolyással van.

- **Bizonyítékok kezelésével kapcsolatos szabályok és gyakorlat egységesítése és átláthatóvá tétele.** Fontos lenne továbbá egy protokoll kifejlesztése a NEE ügyekben jellemzően beszerezhető bizonyítékok értékelése tekintetében, világossá téve, hogy mely bizonyíték-típusok, milyen jellegű bizonyítékok fogadhatók el a különböző NEE esettípusokban, és átfogóan alkalmazva a nyomozó hatóságok és a bíróságok, bírók gyakorlatában. Ez elkerülhetővé tenné,

hogyan a NEE eseteket azok bizonyíthatatlanságára hivatkozva utasítsák el, vagy hogy a bizonyítékok következtelen elbírálás alá essenek bíróról-bíróra saját belátás alapján.

- **Statisztika-gyűjtés, nyomonkövetés és utánkövetés.** A bűncselekményekkel és a NEEvel kapcsolatban számos, Magyarországra is vonatkozó nemzetközi egyezmény előírja az adatgyűjtést. Annak érdekében, hogy nyomon követhető legyen, hogy hol hullanak ki az ügyek a rendszerből, és ezáltal lehetővé váljanak a hatékonyságot szolgáló, célzott fejlesztések, szükséges az adatgyűjtés és az ügyek utánkövetése, valamint ezen információk nyilvánossá tétele. A különböző esettípusokkal, különösen a családon belüli és párkapcsolati erőszakkal és a szexuális erőszakkal kapcsolatban szükséges volna átlátni, hogy hány eset jut valamilyen módon a hatóságok tudomására; ebből hány esetben történik feljelentés (magánindítványra vagy hivatalból), ebből hány esetben indul nyomozás; ebből hány esetben indul eljárás; ebből hány esetben történik vádemelés, ebből hány esetben születik jogerős ítélet; ebből hány esetben születik jogerős elmarasztaló ítélet; és mi a kiszabott szankció (különösképpen: felfüggesztett vagy letöltendő szabadságvesztés büntetés).

- **Távoltartás.**

- Javasoljuk a távoltartás intézményének (ideiglenes megelőző távoltartás, megelőző távoltartás, büntetőeljárás távoltartás) széleskörű és egységes alkalmazását. A jelenlegi gyakorlatban, különösen az ideiglenes megelőző távoltartás tekintetében a nagymértékű területenkénti eltérések (Garai, R., 2019) azt mutatják, hogy a rendőrök nem kapnak átfogó iránymutatást ennek alkalmazására, és a távoltartás lehetőségének említése és az ideiglenes megelőző távoltartás felvetése azon múlik, hogy az áldozat mely területen él, és éppen melyik rendőr jár el az ügyében.

- **A „különleges bánásmódot igénylő személy” státusz megítélésének fejlesztése, a különleges bánásmódról szóló statisztikák vezetése és a különleges bánásmód alkalmazása.**

- Javasoljuk a Be. törvény kiegészítését olyan módon, hogy a CSBE áldozatai a szexuális erőszak áldozataihoz és a kiskorú és fogyatékkal élő sértettekhez/tanúkhöz hasonlóan külön döntés nélkül is, automatikusan minősüljenek „különleges bánásmódot igénylő személyeknek”, s ezzel jogosultak lehessenek a jogszabályok által biztosított speciális intézkedésekre.

- Javasoljuk, hogy a különleges bánásmódot igénylő személyek beazonosítására szolgáló jelenlegi adatlap (ld. 3. függelék) a túlzottan jogias nyelvezet helyett integráljon kérdéseket az adatlap korábbi, 64/2015. (XII. 12.) BM rendeletben foglalt verziójából, amelyben praktikusabb, az áldozat igényeinek beazonosítását hatékonyabban szolgáló kérdések szerepeltek (pl. fél-e az áldozat attól, hogy az elkövető ismét ártani fog-e neki), továbbá lényegesen könnyebben kitölthető volt az eljáró rendőr számára is..

- Általánosságban is javasoljuk, hogy a NEE/CSBE áldozatai szükségleteinek felmérésére, illetve a különleges bánásmód biztosításához szükséges egyéni értékelésre, valamint az alkalmazandó intézkedések meghatározására vonatkozó szabályozás és

gyakorlat kidolgozására, valamint a szakemberek megfelelő felkészítésére a NEE/CSBE témájában jártas civil szervezetekkel együttműködésben kerüljön sor.

- Javasoljuk a különleges bánásmódot igénylő személy beazonosítását szolgáló adatlap átfogó használatát, valamint az adatlap helyes alkalmazására felkészítő specifikus képzést és útmutatást a hatósági munkatársak számára.

- Javasoljuk a "különleges bánásmódot igénylő személy" státusz felismerését követően az ahhoz kapcsolódó intézkedéseket a gyakorlatban is alkalmazni; a szakma- és intézményközi kommunikációt e tekintetben is fejleszteni, hogy a valamely állami szereplő által felismert igényről a többi intézmény is értesüljön; valamint protokoll kialakítását a státuszhoz kapcsolódó jogok érvényesülésének garantálására minden érintett állami, intézményes résztvevő bevonásával.

- Javasoljuk statisztikák vezetését és nyilvánossá tételét arról, hogy az összes bűncselekmény-áldozatból és tanúból hány került beazonosításra, mint különleges bánásmódot igénylő személy; mely hatóság azonosította be őket ekként és milyen körülmény és/vagy jellemző alapján; és az egyes ügyekben mely jogosultságok és különleges intézkedések kerültek alkalmazásra ennek fényében a különleges bánásmódot igénylő személyeként beazonosítottak irányába.

- Állami szervek, intézmények és hivatali munkatársak átláthatóságának, számonkérhetőségének és felelősségre vonhatóságának biztosítása.

- A hatékonyság fejlesztése és ellenőrzése, és az átláthatóság érdekében szükségesnek tartjuk a fent említett adatgyűjtést és utánkövetést országos szinten, valamint a Irányelvet átültető többi országban is bevezetni, valamint

- EU szinten szükségesnek tartjuk az Irányelv átültetésének és alkalmazásának számonkérésére a részes országok felől kézzelfogható beszámolási mechanizmusok kiépítését, különös tekintettel a különleges bánásmódra és a NEE esetekre. Az Irányelv alkalmazásának hatékonyságát növelendő a fentemlített adatok (feljelentési és eljárási statisztikák, különleges bánásmódra vonatkozó statisztikák, NEE statisztikák) és az ellenőrzésükre szolgáló dokumentumok áttekintésére javasoljuk külön bizottság felállítását, mely kötelezi az államokat az adatszolgáltatásra, ellenőrzi azok hitelességét, és évente felméri az Irányelv alkalmazásának sikerességét.

- A fenti lépés híján javasoljuk, hogy az állam, amikor az Irányelv alapján az Európai Bizottság számára információt küld arról, hogy az áldozatok hogyan és milyen mértékben élhetnek az Irányelvben meghatározott jogokkal, külön szolgáltatson információkat a NEE/CSBE áldozataira vonatkozóan.

- Javasoljuk a bírók és egyéb rendészeti és igazságügyi munkatársak (pl. Igazságügyi pszichológus szakértők) szakmai számonkérhetőségének és felelősségre vonhatóságának lehetővé tételét és fejlesztését mulasztás, az áldozat és gyerekei veszélyeztetése esetén. (Például abban az esetben, ha az elszenvedett további erőszak valamely igazságügyi munkatárs vagy bíró az előzményekből világosan kiolvasható

kockázatokat figyelmen kívül hagyó szakvéleménye vagy döntése alapján előírt és kikényszerített kapcsolattartás következményeképpen valósul meg.)

- Az áldozatok tájékoztatásának és a tájékoztatás módjának fejlesztése.

- Az áldozatok jogairól szóló általános tájékoztató anyagát javasoljuk nyilvánossá, interneten is könnyen elérhetővé tenni.

- Az áldozatok jogairól szóló általános tájékoztató anyagon kívül indokoltnak tartjuk, hogy készüljenek célzott, kifejezetten a NEE/CSBE áldozatai számára kidolgozott tájékoztató anyagok, a témában aktív civil szervezetekkel együttműködve.

- Az Irányelvvel összhangban szükségesnek tartjuk, hogy az eljáró szerv megbizonyosodjon róla, az áldozat megértette az írásban és/vagy szóban neki elmondottakat; tudja, kivel kell felvennie a kapcsolatot, amennyiben további kérdése van, és ez olyan személy legyen, akinek az áldozat folyamatban lévő ügyéről tudomása van; és az áldozat kérésére a kapcsolattartó személy szolgáljon további felvilágosítással.

- A CSBE áldozatainak joguk van hozzá és szükségük van rá, hogy segítséget kapjanak az ellenük elkövetett bűncselekmények feljelentésében, illetve megfelelő támogatást az eljárások során. Az eljáró intézményeknek, hatóságoknak fel kell hagyniuk azokkal a gyakorlatokkal, amik tovább rontják, és nem segítik a CSBE áldozatok helyzetét és el kell vetniük azokat a gyakorlatokat, amelyek áldozathibáztató attitűdöket tükröznek (pl. szembesítés, felszólítás az ügy privát megoldására).

- A büntetőeljárásban részt vevő szervek bírósági és végrehajtó intézmények kötelesek biztonságos körülményeket teremteni az áldozatoknak, ennek részeként szisztematikusan tájékoztatást kell nyújtaniuk a távoltartás lehetőségéről, kötelesek az illetékes szervnél (rendőrség, bíróság) kezdeményezni a távoltartás elrendelését, illetve ha maguk ebben az illetékesek, elrendelni a távoltartást, amennyiben ennek feltételei fennállnak és az áldozat helyzete ezt megköveteli.

- Az áldozati jogokkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos információ hozzáférhetővé tétele és széleskörű terjesztése.

- Szükségesnek tartjuk átfogó információs kampányok folytatását az Irányelvben foglalt jogok megismertetése érdekében.

- Szükségesnek tartjuk áttekinthető és könnyen elérhető információ közzétételét a különböző állami és állami finanszírozásból támogatott, áldozatok számára hasznos szolgáltatásokról, azok kapacitásairól és elérhetőségéről (titkos menedékházak esetében telefonos/elektronikus elérhetőségéről).

- Az állami áldozatsegítő szolgálat és kapcsolódó intézmények és szolgáltatások fejlesztése.

- Az érintettek visszajelzése alapján szükségesnek tartjuk ezek fejlesztését és a kijelölt hivatalnokok számára képzés és iránymutatás biztosítását, kiemelten akkor, ha járási hivatalnokokként újonnan váltak az áldozatsegítés felelőseivé.

- Az államilag biztosított jogi tanácsadást szolgáltató hivatalnokok és jogászok esetében kiemelten szükségesnek tartjuk a szakirányú képzést a NEE témakörében. A CSBE áldozatok számára elérhetővé kell tenni a szakmailag felkészült szociális áldozatsegítő szolgáltatásokat, amelyek képesek biztonságot és szakszerű, hatékony támogatást nyújtani nekik.
- Az áldozatok szükségleteinek ellátása és igényeik kielégítése érdekében szükséges a témával foglalkozó civil szervezetek kapacitásainak bővítése, valamint állami oldalról működésük elnehezítésének elkerülése. Ehelyett hasznos volna szaktudásuk igénybevétele az államilag működtetett intézmények és szolgáltatások fejlesztése érdekében, vagy akár a szervezetek működésének elősegítése.

Ezek a sürgető lépések a NEE áldozatai helyzetének javítása érdekében összhangban vannak az Áldozatvédelmi Irányelv mellett a CEDAW és az Isztambuli Egyezmény előírásaival is. Ha az Irányelv és a CEDAW Egyezmény rendelkezéseit érvényre juttatnák a gyakorlatban, minden egyes ügyben, valamint az Isztambuli Egyezmény ratifikálásra kerülne Magyarországon, az már jelentős előrelépéseket foglalna magában a CSBE, illetve általában a NEE áldozatainak helyzetének javítása érdekében”.

Erőszaknak kitett gyerekek: Bántalmazó párkapcsolatot követő gyermekelhelyezési eljárások, és ezek hatásai a gyerekekre Magyarországon - Galántai Júlia, Ligeti Anna Sára, Wirth Judit Publikálva: 2019. Június 17. *Journal of Family Violence*³

“Kivonat

A párkapcsolati erőszak a különválás utáni időszakban fokozódhat, a kapcsolattartási jogok pedig lehetőséget biztosíthatnak a bántalmazónak a volt partnere és a gyermek felett gyakorolt hatalom és kontroll fenntartására. A kutatás célja az volt, hogy feltárja a bántalmazó kapcsolatból már kilépett nők és gyerekek tapasztalatait a szétválást követő időszakban kulcsszerepet játszó intézményekkel. A kutatás vegyes módszert alkalmazott: online kérdőívek önkéntes kitöltését követően 30 erre érdeklődést mutató anyával készítettünk félig-strukturált interjút, és ezeket az interjúkban felbukkanó főbb témák mentén elemeztük. A kutatást a Tudományos és Kutatásetikai Bizottság erre irányuló jóváhagyásával végeztük. E tanulmány kizárólag a kutatómunka kvalitatív (interjúkon alapuló) eredményeit tartalmazza. Az eredmények kimutatták, hogy a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jogok miként válhatnak az “intézményi erőszak” eszközévé, és így a párkapcsolati erőszak folytatásává. A szülői felügyeleti jogot és a gyermeknek a különélő szülővel való kapcsolattartását érintő problémák a bántalmazó partnertől történő különválás utáni időszakból merültek fel, mégpedig oly módon, hogy a bántalmazó volt partner a hatalmat és ellenőrzést a jogi eljárásokon keresztül tartotta

³ Az eredeti cikk angol nyelven készült. A publikáció - *Children Exposed to Violence: Child Custody and its Effects on Children in Intimate Partner Violence Related Cases in Hungary* - az alábbi linken keresztül elérhető: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10896-019-00066-y>

fenn. Az erőszakos párkapcsolatból kilépő nők tapasztalatai szerint a szülői felügyeleti jog elbírálásában és egyéb, kapcsolódó jogi kérdésekben eljáró intézmények döntéseik során gyakran nem veszik figyelembe a bántalmazó volt partner által tanúsított erőszakot, mint a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás szabályozására jelentőséggel bíró tényezőt még akkor sem, ha ez a gyermek jóllétét veszélyezteti. Az adatok elemzése azt mutatja, hogy a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási joggal kapcsolatos hatósági döntések nem tükrözik megfelelő ismereteket a párkapcsolati erőszak és a fenyegető kontroll jelenségeiről, valamint ezeknek a gyermekek jóllétére gyakorolt hatásairól. A kutatási interjúkból megállapítható, hogy az apák így lehetőséget kaptak a volt partnereik és gyermekeik mindennapi élete feletti ellenőrzés fenntartására.

Tanulmány (összefoglaló)

A szülői felügyeleti és kapcsolattartási jogokkal való visszaélés és a párkapcsolati erőszak közötti szoros összefüggés már három évtizede ismert. Ugyanakkor e témában eddig gyakorlatilag nem születtek feltáró kutatások Magyarországon. Az itt bemutatott tanulmány az e téren Magyarországon érvényesülő gyakorlatot vizsgálta, különösen azon esetekben, ahol az apa kapcsolattartási jogai ellentétben állnak a gyermek fizikai, lelki jóllétével és biztonságával.

Az általános gyakorlat szerint (amit a jogszabályok is előírnyoznak) a hatóságok abból indulnak ki, hogy a gyermek érdekei akkor érvényesülnek leginkább, ha mindkét szülője részt vesz az őt érintő gyereknevelési feladatokban. Az ezen a feltevésen alapuló döntések (például a bántalmazó szülőnek juttatott szülői felügyeleti vagy kapcsolattartási jogok) a bántalmazó szülőnek lehetőséget biztosítanak a kényszerítő kontroll gyakorlására az anya felett, illetve felhasználhatók az anya-gyermek kapcsolat meggyengítésére. A bántalmazó apák gyakran okolják az anyákat a párkapcsolat kudarcáért, és a gyermekeket is bevonják a válással kapcsolatos vitákba. Ez hosszú távon komoly károkat okozhat az anya-gyermek kapcsolatban. Volt bántalmazó partner gyakran folyamodik ahhoz, hogy a nem bántalmazó szülő és a gyermek kapcsolatát aláásnia igyekszik, és ez oda vezethet, hogy a gyermek dühösen, bizalmatlanul vagy szégyenérzettel kommunikál az anyával. A gyerekek továbbá idővel átvehetik a bántalmazó szerepét oly módon, hogy az apa viselkedésének mintájára felsőbbrendű hozzáállást tanúsítanak, vagy szégyellik magukat, ha az anyával érintkeznek. Ennek jelentős hatása lehet az anya-gyermek kapcsolatra, és komoly személyiségzavarokhoz vezethet a gyermeknél.

A bántalmazó apa gyakran vádolja az anyát a gyermekkel szembeni rossz bánásmóddal, elidegenítéssel alkoholizmussal vagy droggal való visszaéléssel a gyermekvédelmi intézmények, illetve gyámhatóságok előtt. Ezek a vádak, ha komolyan veszik őket, a gyermek bántalmazó szülőnél történő elhelyezését eredményezhetik. Így a hivatalos intézmények mint a gyámhivatal, a rendőrség vagy a gyermekjóléti intézmények az "intézményi erőszak fegyvereként" használhatóak fel az anya ellen. Egyes esetekben a bántalmazó fenyegetései és az általa megfogalmazott vádak azt a célt szolgálják, hogy a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jog megszerzésén keresztül fenntartsák az anya bántalmazását. Nem minden ilyenfajta szülői viselkedés esik büntetőjogi kategóriába, ugyanakkor az anya tekintélyének kompetencia-megítélésének és szülői képességeinek aláásására alkalmas. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy ezt a taktikát a bántalmazó apa még a különválás időszaka előtt elkezdi alkalmazni,

kikövezve saját maga számára az utat a későbbi pereskedésre. Ennek az a célja, hogy a bántalmazó megszerezze a kizárólagos szülői felügyeleti jogot, és nála helyezték el a gyermeket. Ezen túl, még a kapcsolat fennállása alatt, gyakran manipulálja gyerekeit hazugságokkal, célzásokkal, utalásokkal, behízsgálással, ami szintén a manipulációs taktika része. A fenti rosszindulatú támadásokat általában nem ismerik el, így továbbra is a gyermekek és az anyák szenvedik el ezek kárait.

Az interjúkból kitűnt, hogy a már megszervezett kapcsolattartási alkalmak során tanúsított megbízhatatlanság az egyik legnyilvánvalóbb módja a visszaélésnek. Sok válaszadó úgy érezte, hogy bántalmazó volt partnerük ezúton manipulálta a saját és gyermekeik mindennapi életvitelét és jóllétét. Ez a bántalmazási módszer ugyanis alkalmas arra, hogy az áldozat saját életének mindennapi tevékenységei felett továbbra is kontrollt gyakoroljon a bántalmazó. A volt partner feletti hatalom és ellenőrzés gyakorlásának másik formája, hogy a bántalmazó hivatalos eljárásban vádolja meg az anyát. Ha egy gyermek nem szeretne kapcsolattartáson részt venni, mivel fél és szorong az apjától, de az apa rendelkezik a kapcsolattartási jogairól szóló végrehajtható határozattal, a "jogosult" eljárást indíthat az anyával szemben. Az apa "kapcsolattartási jogának korlátozása" számos szankciót von maga után, ezen kívül a jogi eljárás alááshatja az áldozat megítélését, illetve hosszú ideig elhúzódhat. Ugyan az eljárási zaklatás jelenségét átfogóan nem kutatták még Magyarországon, sok nő és gyakorló ügyvéd ismeri. Ez a visszaélésszerű taktika ebben a kutatásban is megjelent a következő formákban: a hatóságokhoz történő különböző, bűncselekményekről és szabálysértésekről szóló vádak előterjesztése, polgári jogi bíróságok előtti perek indítása, illetve számtalan gyámhatósági eljárás kezdeményezése a szülői felügyeleti joggal rendelkező szülő ellen. A hatóságok ezek után a bántalmazott partnert rendszerint felszólították a tárgyalásokon való megjelenésre és kötelezték újabb és újabb beadványok megtételére. Ezúton segítve az apát a volt partnere kontrollálásában és a hatóságok manipulálásában.

A tanulmányban az anyák úgy nyilatkoztak, hogy gyermekeik önszántukból nem akartak részt venni a kapcsolattartáson, amelyre a hatóságok kötelezték őket. Egyes esetekben az elmondások szerint az apa nem csak elszigetelte a gyermekeket más családtagoktól és barátoktól, hanem olyan legalapvetőbb szükségleteiket is elhanyagolta, mint az étkezés, tanulás vagy a külvilággal való érintkezés. Ezen magatartások nem befolyásolták az apa kapcsolattartási jogait, még akkor sem, amikor az anya jelezte a hatóságoknak, hogy mi történt a gyermekeivel. A témában már rendelkezésre álló szakirodalom szerint a hatóságok és intézmények (mint a gyámhivatal, a rendőrség és a bíróságok) igen ritkán mérlegelik, hogy a gyermek jóllétével és biztonságával ellentétes lehet-e a szülői felügyeleti és kapcsolattartási jogok valamely félnek való odaitélése. Még az esetben sem teszik ezt, amikor a gyermeket közvetlenül érte a bántalmazás, szemtanúja volt az erőszaknak, vagy egyértelmű tüneteit mutatja a poszttraumatikus stressz szindrómának. Az adataink szemléltetik, hogy a hatóságok, amelyek szülői felügyeleti joggal és gyermekelhelyezéssel kapcsolatos ügyekben járnak el, nem figyelnek oda az erőszak jelenségére. Ahogyan az egyik anya tapasztalatából is kitűnik: „Nem érdekelte őket, hogy a gyerekek miért nem voltak vele. Az egyetlen dolog, amivel foglalkoztak, az volt, hogy nem voltak vele, márpedig az apának joga van hozzá. Végül a gyermekjóléti szolgálathoz idéztek be, ahol azt mondták, üljek le a gyerekekkel, és mondjam el nekik, hogy menniük kell. Azt mondták, hogy azt kell mondanom, hogy ezt az egy-másfél napot muszáj elviselniük, hogy a következő 10-11

napban nyugtuk legyen. A gyerekek végül elmentek, de közben sírtak.” (F.A.)

A hatóságok szinte kivétel nélkül elmulasztották az egyenlőtlen hatalmi viszonyok felismerését az adott párkapcsolatban, illetve annak felismerését is, hogy az elkövető viselkedése bántalmazó lenne. Ehelyett úgy kezelték a helyzeteket, mintha két azonos hatalommal és kötelezettségekkel rendelkező fél kölcsönös nézeteltéréséről lenne szó. Ezzel figyelmen kívül hagyták a bántalmazás lehetséges hatását az áldozatra, továbbá hallgatólagosan és közvetlenül elutasították a bántalmazó felelősségre vonását erőszakos cselekedeteiért. Egyes esetekben a gyámhatóság még ennél is tovább ment: ha az anyáknak nem sikerült megállapodásra jutni a bántalmazó apával, a gyermekeik elvételével és védelembe vételével fenyegették őket. A résztvevők közül néhányan úgy vélték, hogy a fenyegetések célja az anyák megfélemlítése volt, illetve hogy hagyjanak fel a gyermekeik megvédésére tett kísérletekkel, mert a hatóságok terhesnek érezték a szülők “egymás elleni” beszámolóit és vádjait. A legtöbb esetben nem volt nyoma annak, hogy a vádak érdemben megvizsgálták volna, így a résztvevők úgy érezték, hogy a hatóságok azonos felelősséget tulajdonítottak mind a panasszal élő bántalmazó szülőnek, mind annak az áldozatnak, aki panasszal fordult a gyámhatósághoz a bántalmazó viselkedéssel szemben. Emellett ha az anya a bíróságon vagy egyéb jogi úton vitatta az apának megítélt kapcsolattartási időt, azt gyakran az apától való “elidegenítésre” tett kísérletnek, vagy az apával szembeni ellenségeskedésnek tekintették. Ez akár az anyának juttatott kapcsolattartási idő csökkentését is eredményezheti.

Az interjúkban visszatérő téma továbbá a gyermekjóléti intézmények és gyámhatóságok dolgozói ellen használt bántalmazói megfélemlítési módszerek. Ezek a dolgozók is a bántalmazó apák áldozatainak érezték magukat, miután vádaskodással, zaklatással és peres eljárásokkal fenyegették őket. Ezek a célpontba került szociális szakemberek igyekeztek minél hamarabb megszabadulni ügyeiktől, másik munkatárshoz vagy másik hatósághoz (gyakran egy másik városba) továbbítva azokat. Tehát a hivatali dolgozók megfélemlítése és zaklatása az ügyekért felelős személyek, de akár az illetékes hatóságok állandó változásához is vezethet. Az apa így megint csak jelentős hatalmat gyakorolhat és tarthat fenn az anya ideje és pénze fölött, több szabadság kivételére kényszerítve őt, illetve többletköltségeket okozva az utazási és eljárási költségek fedezésén keresztül.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy a gyermekek bántalmazása gyakran a volt partner megfélemlítésének és kontroll alatt tartásának stratégiája lesz. A tanulmány eredményei azt is megerősítették, hogy az intézményrendszer nem rendelkezik kellő ismeretekkel a párkapcsolati erőszak jelenségéről, annak gyermekekre gyakorolt hatásáról. Valamint jellemzően az apa kapcsolattartási jogait támogatják azzal, hogy az erőszak sok esetben “láthatatlan” marad. E tény elismerésének elmulasztása pedig azt jelenti, hogy a különválás utáni időszakban a gyermeket jelentős veszélynek tehetik ki.

E tanulmány célja a gyakorló szakemberek figyelmének felhívása a párkapcsolati erőszak különválás utáni, kifejezetten a gyermekek helyzetét érintő hatásaira, és a családon belüli erőszak előzményű fenyegető kontroll gyermekre érintő eseteire. A kutatás rámutat, hogy a különválás után folytatódó bántalmazást megtapasztaló gyermekek és anyák nagyobb fokú támogatása érdekében elengedhetetlen, hogy a Magyarországon tevékenykedő szakemberek és

kutatói közösség elsajátítsa a fenyegető kontroll és az eljárási zaklatás fogalmait. Továbbá szükséges, hogy a különválás előtt történt kapcsolati erőszak, fenyegető kontroll és eljárási zaklatás vizsgálatát beépítsék a szakmai gyakorlatba és irányelvekbe. Mivel ezen jelenségek egyike sem képezi jelenleg a szakemberek képzésének részét, mindenképp szükséges megalkotni azokat a magyar nyelvű kifejezéseket, amelyek ezidáig hiányoztak, annak érdekében, hogy az áldozatok és a szakemberek egyaránt meg tudják nevezni az általuk tapasztalt káros viselkedéseket, továbbá azok hatásait. Az ezekre irányuló célzott képzések, protokollok és irányelvek kidolgozása, valamint további magyarországi kutatások folytatása a témában rendkívül hasznos irányok a jövőre nézve.”